

SHEN KONG

מְנַחָה לרוח

יוסי מורגנשטרן

קיבלתי הרבה מתנות בחיי. חלקן במפגשים עם אנשים מיוחדים וחלקן בחשיפה לספרים ולמילים שפתחו בפני את סודות היקום. מתנות אלו לא נועדו לי בלבד, אלא גם למסירה לאחרים. במאמר זה אשתף אתכם במונח מרכזי במחשבה הסינית – Shen, 'רוח' בתרגום לעברית, ובמשמעות המעשית שלו ברפואה הסינית הנגזרת מהביטוי Shen kong. לאחר שנחשפתי למושג Shen לפני יותר מעשרים וחמש שנים, עזבתי את דרכי כאדריכל וכיניתי ללמוד את הרפואה הסינית. Shen מגלם עבורי את איכות העבודה ואת נוכחות ההווה שאליה אני שואף כמטפל ברפואה הסינית וכאדם. ככל שהזמן חולף, אני מודע לחשיבות ההתייחסות בפועל למונח זה. מעבר לנוסחאות ולשיטות שלמדתי בבתי הספר ומאת מורים שונים, תשתית תהליך הריפוי מונחת בהתייחסות המעשית למונח מופשט זה. השימוש המעשי מתבטא בדרך בה אני רואה את יעודי, באופן בו אני יוצר את המרחב הטיפולי, בדרך בה אני פונה למטופל ואוסף את המידע האודותי ובאופן בו אני מציע את הטיפול. Shen הינו מונח מופשט לחלוטין ובו זמנית הינו מעשי ביותר. שילוב זה מצביע על אופיו החמקמק של ההיבט האנרגטי של המציאות הבא לידי ביטוי בקושי התפיסתי של הרפואה הסינית וביופי הנשגב שבה.

שאלת קיום הרוח והאפשרות הגלומה ברפואה הסינית

משחרר ההיסטוריה שאל את עצמו האדם האם הוא מר הבריאה? האם הוא ייחודי? האם יש בו דברים נסתרים אשר אין בשאר היצורים כגון נשמה, רוח, או שמא הכל חומר נגלה ואין מעבר לכך? האם הנסתר קיים? האם הרוח קיימת? האם יש חיים לאחר המוות? שאלות שונות המכוונות לאותה דילמה בסיסית שאין עליה מענה אחד. מספר התשובות כמספר הדרכים. הרפואה הסינית המסורתית מתמודדת אף היא עם סוגיה זו בהיותה מצביעה על אפשרות המטפל להתייחס לרוח, ובו בזמן מכירה בכך שהדרך הזו לא נועדה לכולם. המתייחס לרוח האדם מכונה 'מרפא דגול', ומי שאינו מתייחס אליה מכונה 'מרפא פשוט'. גישה זו מניחה למטפלים לבחור האם להתייחס לרוח אם לאו, ובכך מאפשרת לכל מטופל לבחור את המטפל המתאים לו.

הפרק הפותח את ספר הרפואה הסינית עתיק היומין, ה-Ling Shu, עוסק בסוגיה זו. צ'י-פו הרופא אומר לקיסר: "מרפא דגול מתייחס לרוח האדם. כן, לרוח האדם. רוח זו עומדת כאורחת בפתח".

הרופא המואר צ'י-פו פותח בהגדרת המטפל הדגול המתייחס בו בזמן לרוחו שלו ולרוחו של המטופל. על המטפל להיות מודע לכך ולהיזכר לעשות מעשה כדי לזמן את הרוח הנמצאת תמיד בפתח. זו אחריותו אם בחר ללכת בדרך הזו.

יוסי מורגנשטרן - מומחה ברפואה סינית מסורתית מאז 1989, מורה בכיר בצי-קונג, מנהל 'מרכז מורגנשטרן' בתל-אביב - מרכז משולב לריפוי ובית-ספר להכשרת מטפלים. מנחה קורס שנתי לבריאות הנפש לפי התפישה הסינית, בין מייסדי בית-הספר 'מזרח-מערב', מייסד העמותה לרפואה הסינית המסורתית.

Shen Kong

משמעות הסימנית Shen 神

אחת הדרכים להכיר את משמעות המילים בתפישה הסינית היא לפענח את הסימניות. הסימנית Shen מורכבת משני תתי-סימנית: **תת-הסימנית השמאלית** 礻 ובמלואה 示 המתארת מזבח שעליו הקריבו קרבנות שנועדו לזמן את רוחות האבות הקדמונים. ברכות הימים, התפתח המונח ותיאר את הסימנים המורים על פעילות הרוח. בחלקה העליון של תת-הסימנית מתוארים שני קווים אופקיים המסמלים את השמיים ואת העקרונות הנסתרים שבזורים את היקום: חוקי ה-Yin וה-Yang האחראים על רצף קיומו ועל קצב פעימתו השוטף. בחלקה התחתון של תת הסימנית מתוארים שלושה קווים אנכיים המסמלים את שלושת המאורות: שמש, ירח וכוכבים. מאורות אלה הם סימנים משמיים החושפים לאדם על פני הארץ את הדברים

מוקרנות ליקום ומאפשרות לאדם להגיע לקדוש ולאלוהי. באסטרונוגיה הסינית מהווה הסימנית את משמעותו של הענף הארצי התשיעי המתאר את זמן תחילת הסתיו ואת שעות אחר הצהריים; הזמן שבו ה-Yang מתקפל ובאסף.

הסימנית Shen מבטאת גם כן את טבעו ומיומנותו של האדם, כך שבגזרת אנכיותו הפיזית וישרו הרוחני הוא מהווה חיבור בין השמים והארץ. הערכאות הבוראות העליונות יורדות מהשמים, משפיעות על האדם, עוטפות את סביבתו וחודרות לתוכו. הן פועלות ככוחות המנהלים את תפקודיו החיוניים בעילות ומאפשרות לו להגשים את ייעודו להתקרב למקור הרוח לפני בריאתו ולשוב אליו עם מותו.

Shen הוא 'הרוח הבוראת האישית' וכולל את ההיבטים העמוקים ביותר של הרפואה הסינית המסורתית. הוא מכיל את סך איכויות הקשר של האדם עם סביבתו ועם היקום כולו מנקודת

מבט ייחודית לכל אדם, ובו בזמן גלובלית ומאחדת בין כל בני האדם. זהו תהליך הבריאה המתמדת של היקום המתקיים מתוך עצמו. הוא משתקף גם בחיי היחיד ומארגן את המעבר מאין-צורה לצורה בתחילת החיים במעבר מ'שמיים קדומים' ל'שמיים מאוחרים'. הוא נחשב ברפואה הסינית כאחד משלושת האוצרות של האדם, הנשזר בשניים האחרים: החיוניות (Jing) והאנרגיה (Qi). התרגום הפשוט של סימנית זו לעברית הוא 'רוח' אולם אין הכוונה לרוח המנוגדת לגוף אלא לכוו הבורא באמצעות תזמור אנרגיות הנושאות חיוניות, אוק, מים וחמשת הטעמים.

משמעות הסימנית Kong 功

הסימנית מורכבת משני תתי-סימנית: **תת-הסימנית הימנית** 力 שמשמעותה זווית, כלי עבודה ששימש לצורך הענקת צורה לחפץ

כלשהו. הזוויתן יצר זווית ישרה המאפשרת יצירת ריבועים באמצעותם ניתן ליצור עיגולים. המושג בהרחבתו משמעותו: עבודה, מיומנות, יצירה, גימור טוב בעבודה, אומן או פועל. פירוש נוסף של הסימנית הוא מזבח, מקום עבודת הכוח הנסתר והמניע של היקום.

תת-הסימנית השמאלית 工 מתארת גיד. המושג בהרחבתו מכוון לעוצמה, כוח שרירי, דיוק, מיקוד, דינאמיות, דרישה או רצון.

אם כן, משמעות הסימנית Kong היא עבודה הדורשת עוצמה, עבודה ראויה, עבודה שהושלמה, מיומנות נרכשת, עוצמה המתבטאת בספורט או באומנות. לפיכך המשמעות הרחבה של Kong היא המאמץ הנדרש כדי להתקרב לנסתר.

זוהי אותה מילה המוכרת מהביטוי Qi Kong.

משמעות הביטוי Shen Kong 神功

מהכתוב מעלה עולה כי משמעות הביטוי היא **המאמץ הנדרש מאדם כדי להתקרב ליעודו כמחבר בין שמים וארץ**. אם כך, מהי אותה מְנַחָה שאנו מוכנים להקריב על מנת להכיר את טבענו האנושי? עד כמה אנו מוכנים לתת לרוח להובילנו למען בריאותנו ובריאות מטופלינו? מהו המחיר אותו אנו מוכנים לשלם? האם אנו רוצים להיות מטפלים דגולים? עבודה זו מכילה את כל חובדי האדם: פיזי, רגשי, מנטאלי, מיני ורוחני, היא מאפשרת התבוננות שונה בחיים, בעצמו ובסובב אותנו - התבוננות המאפשרת השתנות, הבראה ולקחת אחריות על חיינו.

Shen Kong בחיי המטפל ובמרפאה

האם דרך ה-Shen Kong רלוונטית בימינו?

בזמנים המודרניים אנו נחשפים לכמות מידע אינסופית מבלי שיש לנו את הכלים להפכו לידע שימושי. הרפואה הסינית העתיקה היא כוללת ומספקת מענה לאתגר הזה. התייחסותה למימד ה-Shen מאפשרת לאדם להכיל את ההיבט הנסתר של החיים ולהתקרב אליו באופן בלתי אמצעי ובכך היא מאפשרת להתייחס למציאות מעבר לפירושים המנטאליים. שם, במעמקי המסתוריות, נחשף הקשר הנסתר שמעניק משמעות למידע והופך אותו לידע. בנוסף להארת מהות הרוח, הרפואה הסינית נותנת כלים מעשיים לזיהוי ולהפעלתה באופן יעיל במציאות. הבחירה והמסירות לדרך זו הן ה-Shen Kong.

אחד הפירושים לסימנית Ling 靈 שמשמעותה 'רוחניות', הוא אנשים שרוקדים ומתפללים בעת בצורת לירידת גשם, והיענותו של הטבע לכך - הגשם יורד. רוחניות זו של עשייה יעילה בחיים יכולה לשמש כיום בסיס לשינוי הנדרש של החלפת הפרדיגמה המערבית הישנה בחדשה. זה נכון הן ברמה האישית כאשר אדם מאבד את בריאותו והן ברמת החברה - כאשר היא מאבדת את איזונה וכיוונו. התקרבות ל-Shen מאפשרת ליחיד חשיפה להיבט הנסתר והנעלה של החיים. אי אפשר להבין היבט זה, לתארו או לתפסו באופן מנטאלי. רק חוויה ישירה מאפשרת זאת. המשורר המיסטיקן היהודי קאביר מתאר את החוויה הזו: "למדתי ממורי לראות בלי עיניים, לשמוע בלי אוזניים, לשתות בלי שפתיים". והמורה היפני ט.ד. סוזוקי מצהיר: "אני המרכז, אני היקום, אני הבורא!".

תאור מקרה

הנראים לה לא הוגנים ומאבק ארוך שהתיש אותה. המלצתי לה להמעיט במזון חריף וללעוס היטב, חליטת שן-הארי לניקוי כבד וטיפות של מיצוי פסיפלורה לפני השינה לשינה רגועה. מכיוון שהיא שונאת ספורט לדבריה אולם אוהבת לרקוד, המלצתי לה לרקוד כל יום כחצי שעה בביתה עם מוזיקה ברזילאית סוחפת כדי להפיג את המתח הרב המצטבר בשרירי גופה הצנום. היא יצאה מחויכת והבטיחה לשנות דבר מה באורחותיה.

חנה שבה כעבור שבועיים למרפאתי. פניה היו נפולים, חסרי אנרגיה ונשימתה כבדה. היא נפתחה וסיפרה עוד על קשיי פירוק זוגיות עם שלושה ילדים ובעל אלים ממנו רצתה להיפרד. סיפרה על חוסר יציבות רגשית בין עצב וכעס לשמחה מהפרידה הנראית באופק. היא סיפרה על יציאות לא סדירות ומחזור שמתעכב והתלוננה על קושי בנשימה. היא נשכבה על מיטת הטיפולים, נקמה ונאנחה. הדופק היה מתוח ועדין. האש נרגעה מאז הטיפול הקודם ואנרגיית הכבד הייתה עדיין לחוצה ולא מאפשרת לאנרגיה לזרום בקביעות ובהרמוניה. רציתי לאזן שוב את הכבד שהיה עדיין מתוח מדי לעונה זו. חזרתי על נקודות ערוץ הכבד מהפעם הקודמת:

Liv3 (Tài Chōng), Liv14 (Qí Mén) בתוספת עיסוי במרכז החזה בו נפגשים ערוצי ה-Liver וה-Pericardium. הוספתי את נקודת Pc6 (Nèi Guān) המאזנת את ה-Liver וה-Pericardium השותף ל-Liver ברמה האנרגטית של ה-Jue Yin, האנחות פסקו והיא נרגעה. בחלק השני של הטיפול רציתי לחזק את האדמה כדי שתזין את המתכת. מכיוון שהיינו בתקופת מרכז השנה, הקיץ האינדיאני, זה היה הזמן הנכון לכך. רציתי לאזן את ה-Stomach ולחזק את ה-Spleen כדי שיתאזן בפעילותו מול הכבד ובחזרתי בנקודה Sp4 (Gōng Sūn) בצד ימין בלבד. עם יציאתה מהמרפאה, לאחר שיחה על מצבה ומספר עצות להיגינה רגשית בתקופה המתוחה בה היא נמצאת, היא אמרה לי שהיא רואה בבירור את האופן שבו עליה לדאוג לגירושם והדרך לתמוך בילדיה. הטיפול נמשך כשלושה חדשים. במהלכו הגירושם הגיעו לתום התהליך וחנה החלה להתקדם לקראת פרק חדש בחייה.

חנה הגיעה לראשונה למרפאתי לפני ראש השנה. אשה רזה, שערה שחור מאפיק, עיניים אדומות שלא ידעו שינה זמן רב. נראתה שברירית, פגיעה, ובמצב דכאוני. אשה סגורה שהחיים לא היטיבו עימה, קשת יום ומרירה. היא התיישבה על הכסא, לא דיברה ובחנה את התנהגותי. לקחתי נייר לכן וכמקובל במרפאתי שאלתי לשמה, כתובתה, תאריך ומקום לידתה ומספר תעודת זהות. בנקודה זו התפרצה: "לשם מה אתה זקוק למספר תעודת זהות? אתה עובד עבור המשטרה? אתה לא מאמין בי?" כך היא המשיכה עד שתם כוחה ונדמה. היא הייתה עייפה ורצתה לנוח. עוד סיפרה לי בהמשך על עצירות שתקפה אותה לאחרונה, התלוננה על יובש ברקמות, בייחוד בפה וטעם מר שפוגע בתיאבון. בעודה מדברת פניה העידו על גל של טעם לא טוב העולה בגרונה, בחילה הציפה אותה. הנחתי שהיא סבלה מ-Qi תחת לחץ שהופך באין לו מוצא לאש, על רקע מסך עמימות שמנע ממנה להתחבר לרוחה. הלשון האדומה והחיפוי הצהוב אישרו את הנחתי. היא נשכבה באי שקט על מיטת הטיפולים ואחזה בראשה. "כואב לי הראש" מילמלה. הקשבתי לדופק שהיה מהיר ומתוח. עורה היה אדמדם בייחוד על פני תוואי ערוץ הכבד. נגעתי בעדינות בנקודות לפני שהחדרתי את המחט. החלטתי להמעיט ככל האפשר במחטים עקב פגיעותה ואי-השקט שהפגינה בהתנהגותה. בתחילה היה לי חשוב להרגיעה ולתת לה תחושה של אמון ורוגע. דקרתי את Pc6 (Nèi Guān) בשני הצדדים, עיסיתי עדינות את מרכז החזה באזור Cv17 (Dàn Zhōng) ודקרתי את Shen (Shén Mén) מ-Ht7 משמאל. אחרי מספר דקות היא נרגעה, הנחתי שמיכת משי על גופה ויצאתי מהחדר. כששבתי, הדופק נרגע אך נותר מתוח מעט. היא אמרה שהיא נחה היטב, אולי אפילו ישנה עמוק וטוב, בניגוד לאופי שינתה בזמן האחרון. רציתי לפזר את הכבד שהיה פעיל מדי לעונה זו של השנה, תחילת הסתיו: דקרתי את Liv3 (Tài Chōng) ואת Liv14 (Qí Mén) מצד ימין. הדופק נרגע מידית, פניה נראו מעט מחויכים והיא שקעה ברגיעה עמוקה. בתום המפגש היא פתחה ליבה וסיפרה על חייה הקשים כרגע, מאבק על גירושם בתנאים

צעירים במרפאתי אני מראה להם דרכים מעשיות הניתנות להגשמה בחיי היומיום. סיימתי כתיבת מאמר זה בעת חופשה קצרה באי קוס שביוון, מקום הולדתו של אבי הרפואה המודרנית, היפוקרטס. נצר לשושלת רופאים בת 20 דורות, נולד וחי את רוב חייו באי קוס עד מותו בגיל מאה וארבע. הוא כתב את שבועת הרופא בה נשבעים הרופאים המערביים עד עצם היום הזה. אחד הסעיפים בשבועה שהיפוקרטס נשבע בפני האלים, אומר: "אני נשבע להוביל את חיי האישיים ולהגשים את מיומנותי המקצועית בטוהר ובניקיון כפיים". אינטואיציה זו דומה להתייחסות הסינים לחיבור בין החיים האישיים לבין המיומנות המקצועית תוך שמירה על אחריות ואתיקה הגלומות במילה 'טוהר' ונתינת הדעת על מה שנבצר מבינתו. זו קריאה לאנושיות ולרוחניות – שני ערכים כה חשובים בתקופתנו וחסרים. אני תקווה שהרפואה המשלימה תשכיל להכיל ערכים אלה ובכך תהיה שותפה אמיתית לריפוי האדם וסביבתו.

שאינו ניתן לכימות בעזרת ה-Yin Yang, אך בו בזמן הוא נגיש ומשמש את הרפואה הסינית במספר אופנים:

- בהתייחסות Shen המטפל לקראת המפגש עם המטופל.
 - בבדיקת רמת נוכחות ה-Shen אצל המטופל דרך ברק העיניים, הקשבה לדופק ושימת לב לסימפטומים המעידים על כך שה-Shen לא זרמת בחופשיות בגופו.
 - ה-Shen מאפשרת למטפל להקיש מתוך סימנים ייצוגיים גלויים על מצב פנימי.
 - נקודות זיקור שבשמן מופיע המונח Shen ומשמעות לטיפול ב-Shen, לחגמא: Ht7 (Shén Mén) שער ל-Shen.
 - נוכחות ה-Shen מהווה מדד לחיזוי ההחלמה כיוון שמאפשרת ריפוי ושמירה על הבריאות, ככתוב בפרק השלושה עשר ב-Su wen: "כשה-Shen נמצאת – זו תפארת החיים והשפע. כשה-Shen איננה – הצטמצמות והרס".
- Shen היא הבסיס לאמנות הריפוי והיא התשתית ליחסי הגומלין בין המטפל למטופל, בהיותו מכירים בכך כמטפלים הרי שאנו מבטאים מתוכנו את מושג ה-Shen Kong. הדבר הראשון שנדרש לו המטפל הבכיר הוא להכין את עצמו לקראת המפגש. בפרק הראשון ב-Ling Shu מתוארת פעולת המרפא הדגול: "לפני פעולת הדיקור, על המטפל לאפשר לרוחו לשכון בלבו, להישאר ערני ולהתגייס כדי לעורר את כל מערכת ההגנה של הגוף". ב-Su wen, פרק חמישים וארבע נכתב: "לפני פעולת הדיקור, על המטפל להיות כאדם המתבונן על פי תהום ומהר לא ליפול. אסור להיכשל. יד ימין חייבת להיות נחושה ועוצמתית כיזו של אדם האוחזת בלועו של נמר... יושרת המטפל תאפשר תיקון למטופל".
- כדי לזמן את הרוח הנמצאת תמיד בפתח, על המטפל להיות מודע ולהיזכר ברוחו השוכנת בלבו. התייחסות זו של המטפל לרוח כמחברת בין השמיים והארץ מתוך הבנת המושג Shen Kong מאפשרת למטופל להישאר ערני ולעורר את מערכת ההגנה של הגוף. התייחסות רוח המטפל מאפשרת למטופל לגייס את רוחו שלו על מנת להשיב את החומר לתפקוד תקין ויעיל. וזו הרי כל מטרת הטיפול התייחסות זו לרוח מתוך הבנת מהות ה-Shen Kong מביאה את המטפל בדיקור סיני לערנות, נחישות ועוצמה המגויסות למען תהליך הבראת המטופל.

אחריות המטפל ליצירת מרחב הטיפול

בפרק 14 ב-Su wen שואל הקיסר כיצד יש להביא את ה-Shen למרחב הטיפול הרופא צי-פו עונה: "סוגרים דלתות וחלונות". אפשר לפרש זאת כסגירת דלתות וחלונות החדר והפרדת חלל הטיפול מחיי היומיום, או כסגירת פתחי הגוף (עיניים, אוזניים, נחיריים, פה) והפניית תשומת הלב פנימה.

השימוש בכוח ריפוי הרוח, הבחירה בדרך ה-Shen Kong והתנאים הנדרשים לכך מוזכרים גם במקורות אחרים, ביהדות ובצורות דרך סיפוריהם של מרפאים גדולים כאליהו הנביא ויהושע מנצרת. גם בתיאור אלישע המרפא ומחייה נער מת נאמר: "ויבא אלישע הנביא; והנה הנער מת משקב על-מטו. ויבא ויסגר הדלת בעד שניהם; ויתפלל, אל-יהוה... ויפקח הנער את-עיניו" מלאכים ב', פרק ד, פסוקים לבי-לה.

לסיכום

בעבודתי במרפאה אני משתמש באמצעים השאולים מהתפישה הסינית ומדרכים נוספות כדי לאפשר למטופלים את המרחב הפנימי והיצוני לתהליך הבראתם, לאפשר להם ליצור את הקשר שלהם בין השמיים והארץ. בעת חניכת מטפלים

האם אפשר לחוות זאת? כיצד?

אחת ממטרותי בעבודתי עם מטופלים ותלמידים היא לעורר סקרנות לרמת המציאות הזו, להפנות את תשומת לבם לתשתית המסתורית של התפישה הזו וליצור מרחב להתנסות מאחדת החושפת את ה-Shen. ההמלצה להיזכר ב-Shen ולתת לה להוביל את מהלך חייו היא הזמנה למסע להכרת המציאות והחיים, מסע לקראת בריאות והתחדשות ולקראת יעילות רבה יותר בעבודה ובחיים בכלל. זו האפשרות לבטא הלכה למעשה את ה-Shen Kong. לעניות דעתי, זו התרופה העילאית המתייחסת לסיבות הראשוניות של חוסר איזון פיזי ונפשי ולמחלות הבאות בעקבותיה.

ההתקרבות לרוח בדרך ה-Shen Kong דורשת תרגול הגוף הפיזי והאנרגטי גם יחד מתוך מודעות הוליסטית. כך ניתן לשכלל דרך קבע את הכלי שניתן לנו ולכיל אותו כפי שמכילים כלי נגינה לפני קונצרט. גישה זו מאפשרת לי כמטפל וכמורה לחדד את חושי כדי לקלוט את המידע המגיע מהאחר כפי שהוא באמת (כולל ראייה, שמיעה, הריחה ומגע).

החכם הסיני הואנג-פו מהמאה התשיעית לספירה אומר: "אדם דוחה את מה שהוא רואה, לא את מה שהוא חושב. החכם דוחה את מה שהוא חושב, לא את מה שהוא רואה. התבוננו בדברים כפי שהם והתעלמו מאנשים אחרים". כמטפל, לאחר שלב קליטת המידע עלי לנתב אותו דרך הדגמים שלמדתי ברפואה הסינית כמו: Yin Yang, חמשת האלמנטים, שש השכבות ועוד, ולמצוא דרכים יעילות לריפוי ולצמיחה.

"לפני פעולת הדיקור, על המטפל להיות כאדם המתבונן על פי תהום ומהר לא ליפול. אסור להיכשל. יד ימין חייבת להיות נחושה ועוצמתית כיזו של אדם האוחזת בלועו של נמר... יושרת המטפל תאפשר תיקון למטופל"

התייחסות המטפל בזמן טיפול

בדרך ה-Shen Kong

בפרק העשרים ושישה ב-Su Wen שואל הקיסר:

"למה אנו קוראים Shen?"

הרופא המואר צי-פו עונה:

"אנא, ברשותך, הרשה לי לדבר על Shen. Shen, הווה... Shen!"

המורה המואר מבקש את הזכות לפרוש בפני הקיסר את השקפתו ומכך אנו למדים על חשיבות השאלה בעיניו. הוא אף מביע קריאת התרגשות והתפעלות לנוכח המסתוריות המופלאה הגלומה במונח זה, מסתוריות המעידה על עקבות הנוכחות השקטה של עולם הנסתר בעולמנו – נוכחות שאנו נוטים לעתים לשכוח. התרגשות זו מעוררת בי את זיכרון ההתרגשות שאחזה בי כשנחשפתי לראשונה למונחים אלה של הרפואה הסינית.

ה-Shen מעוררת סקרנות והתפעלות אצל הלומדים והעוסקים ברפואה סינית, היא אפופה מסתורין מעצם הגדרתה. אולם לעתים, בשל הקושי בהבנתה, היא נתפשת כמנותקת מן המציאות. בתפישה הסינית המושג Shen מופשט לחלוטין וקשה להבנה. הוא מתואר כמה

מקורות מידע

- Harding Douglas E. (2002) *On Having No Head: Zen and the Rediscovery of the Obvious*, InnerDirections publishing.
- Elisabeth Rochat de la Vallée, Larre De La Vallée, Claude Larre (1993) *Su Wen: les 11 premiers traits*, Maisonneuve.
- סדנאות מאת Harding Douglas E.
- סדנאות מאת Elisabeth Rochat de la Vallée.

הערות

- ¹ ספר הציר הרוחני.
- ² ספר השאלות הפשוטות של הקיסר הצהוב.
- ³ Su Wen פרק שישים ושש.
- ⁴ הרפואה הסינית מתבססת על שני היבטים עיקריים: ההיבט הנסתר של המציאות הנקרא Qi, הזורם במרידיאנים, והיבט הפיסי, איברים אגרי חיוניות המשפכים בתוכם היבט ייחודי של ה-Shen.